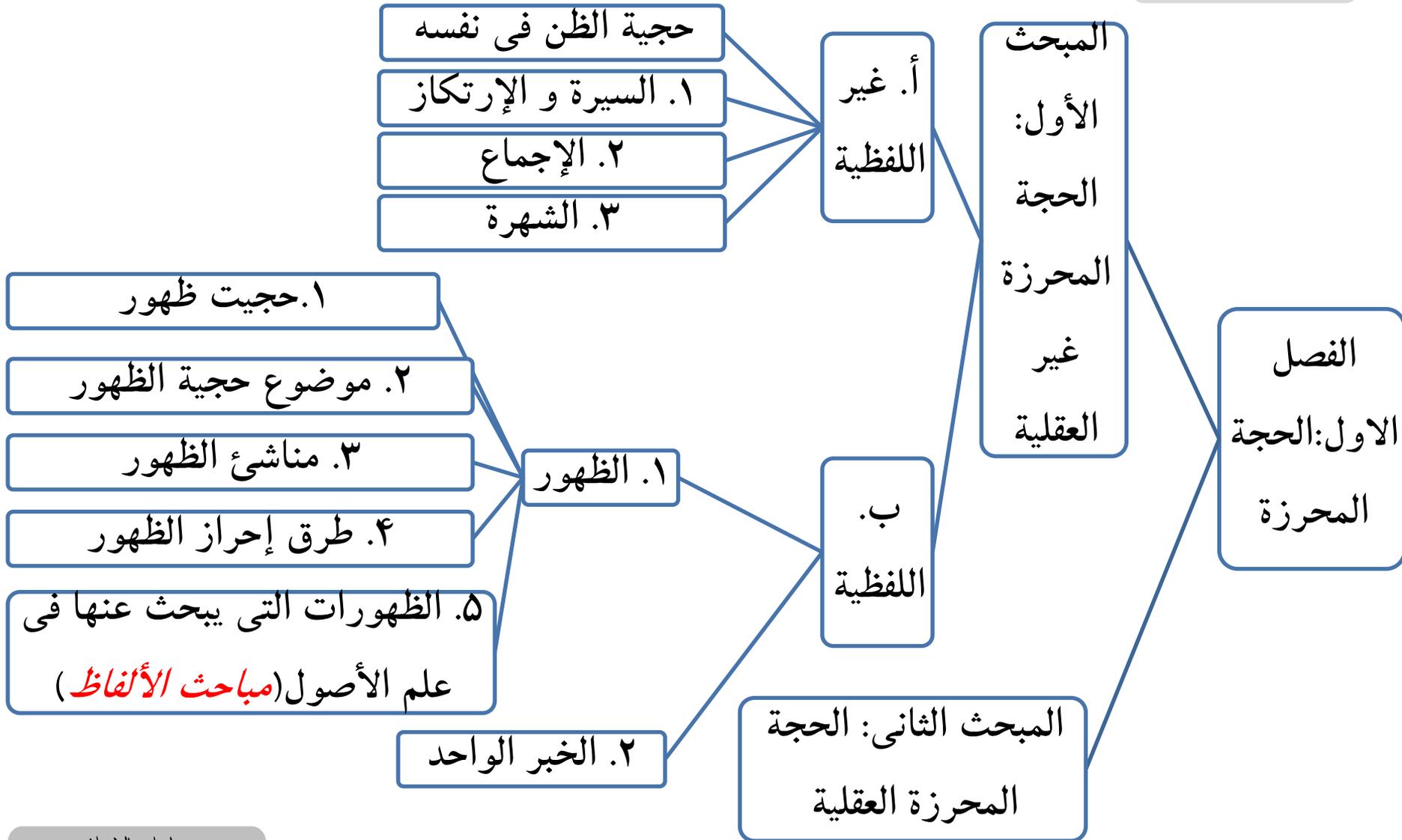

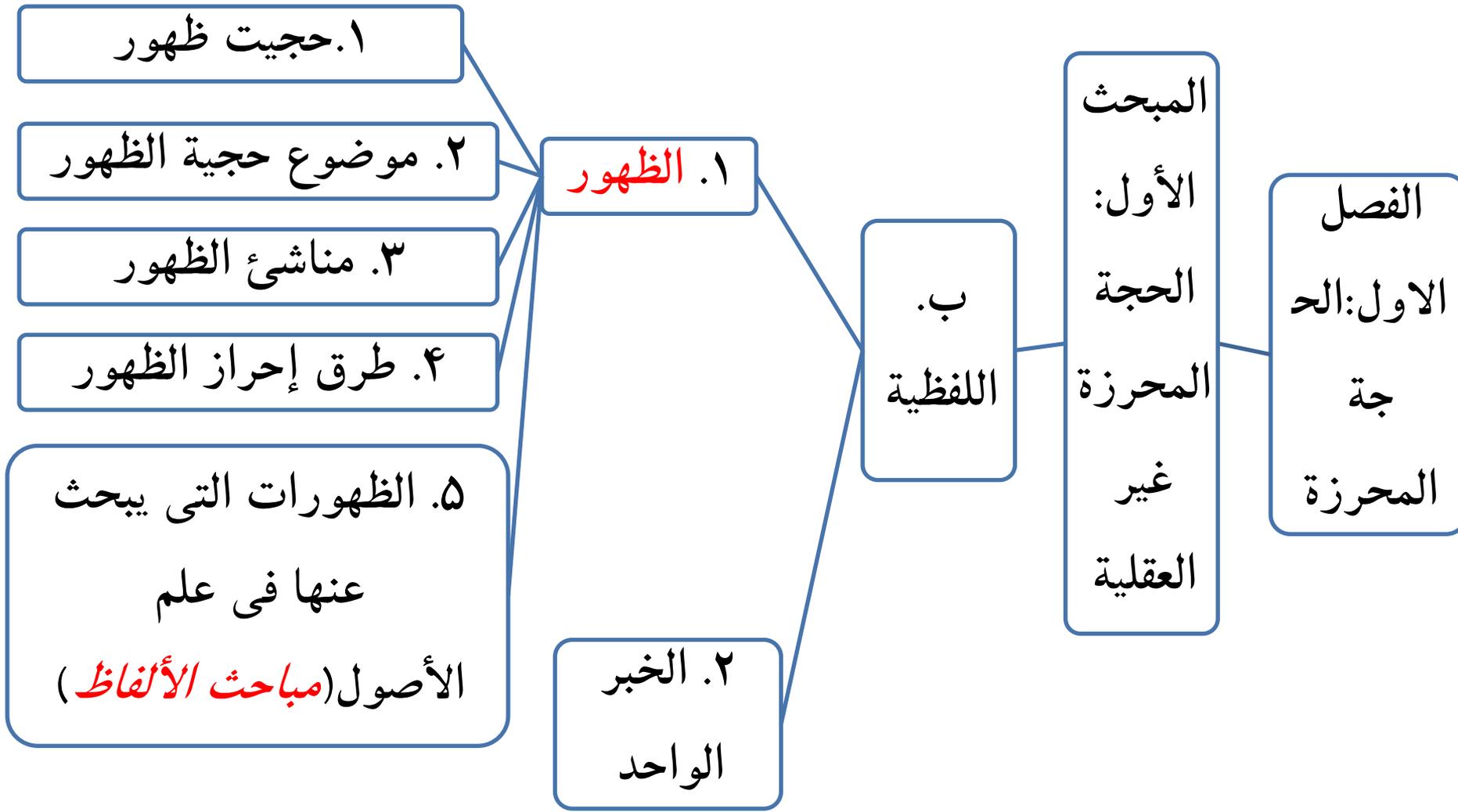
علم أصول الفقه

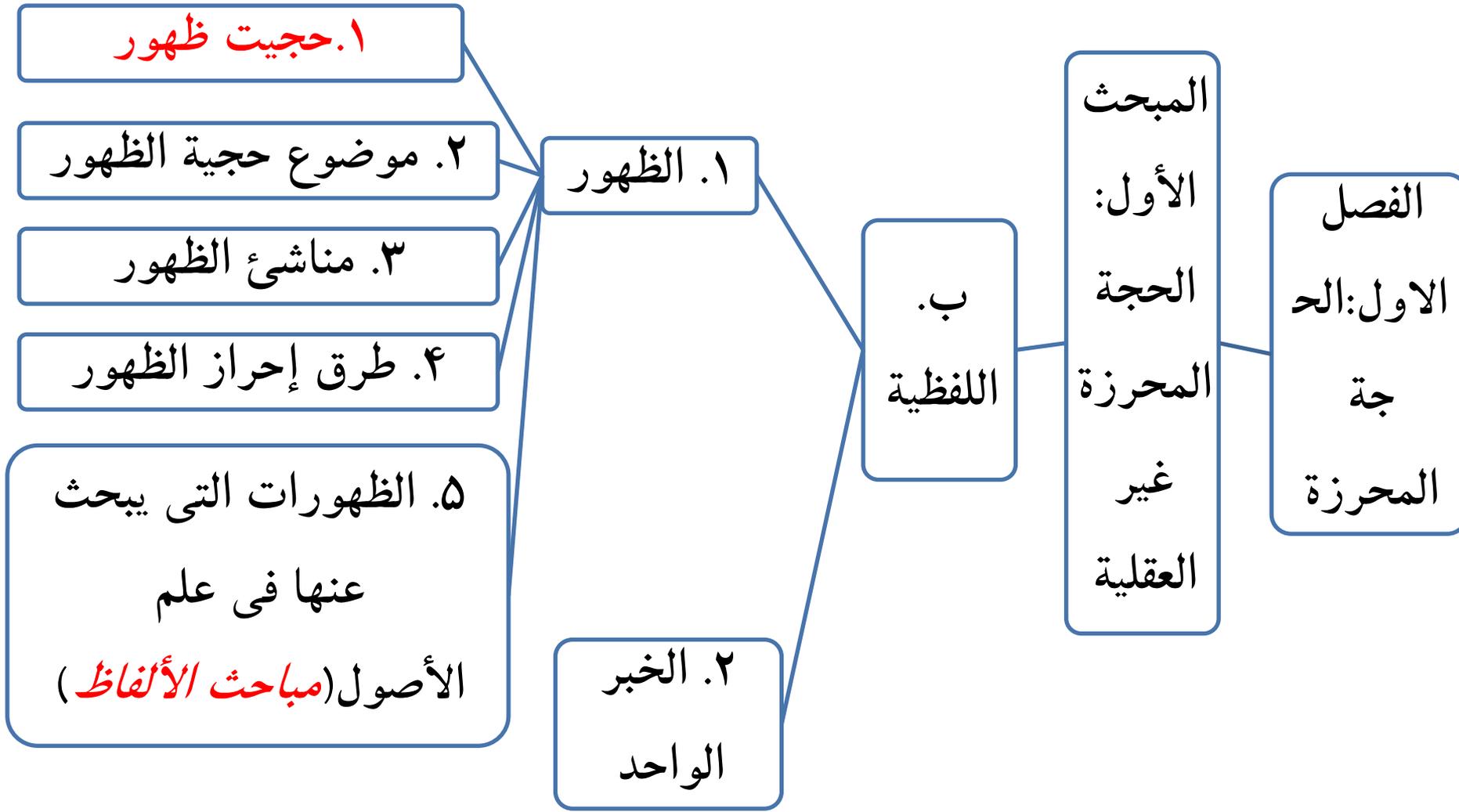
١٦-٩-٩٣ شهرت / ظهور ٢٦

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

• وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ
يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسَهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ
(١٥)

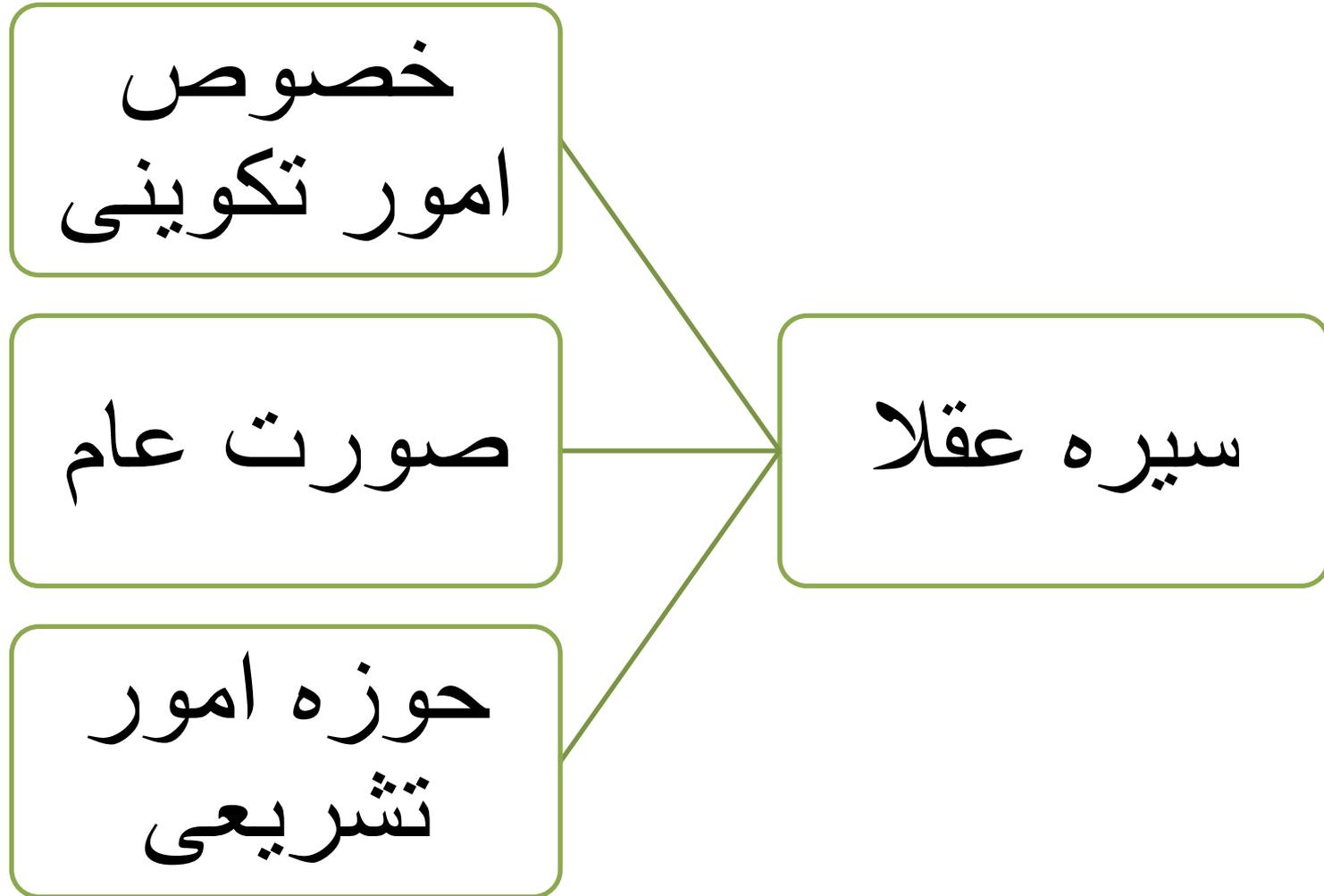

سیره منتشره

سیره عقلا

دلیل حجیت
ظهور

سیره عقلا در باب ظواهر

سيره عقلا در باب ظواهر

- و كيفية تقريب الاستدلال بالسيره العقلائية في المقام يمكن أن يكون بأحد شكلين:
- الأول - الاستدلال بسيرة العقلاء في معاشهم و أوضاعهم الخارجية اليومية حيث أنها انعقدت على الأخذ بالظهورات و هذا بناء عقلائى فى مجال أغراضهم التكوينية.
- الثانى - التمسك بسيرتهم فى عالم المولويات العرفية و الأغراض التشريعية لهم حيث ان بناء العقلاء على إلزام كل من الأمر و المأمور بالظهور و يروونه حجة.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- شکل اول
- وقتی متکلمی گزاره‌ای را بیان می‌کند که به یک امر تکوینی مرتبط می‌شود؛ «امروز هوا سرد است.» مردم در کشف و تعیین مقصود او ظاهر کلام او را معیار قرار می‌دهند و به احتمالات خلاف ظاهر آن اعتنا نمی‌کنند.
- شارع نیز این سیره عقلا را ردع نکرده است.
- بنابراین این سیره عقلا مورد پذیرش شارع است.

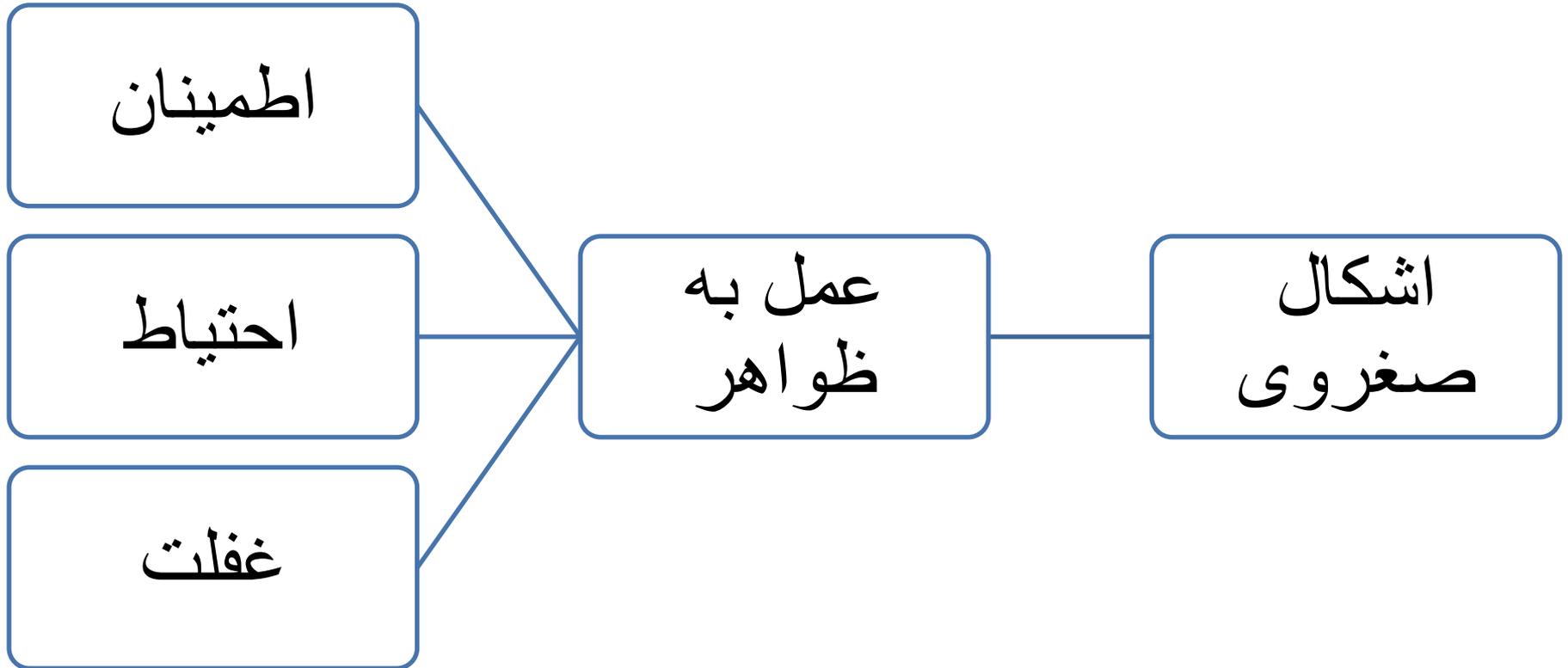
سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- به این استدلال هم اشکال صغروی شده است و هم اشکال کبروی.
- در اشکال صغروی گفته اند:
- اصلاً عقلا در حوزه تکوینیات سیره‌ای در قالب عمل به ظواهر ندارند؛ یعنی اصل صغری اشتباه است.

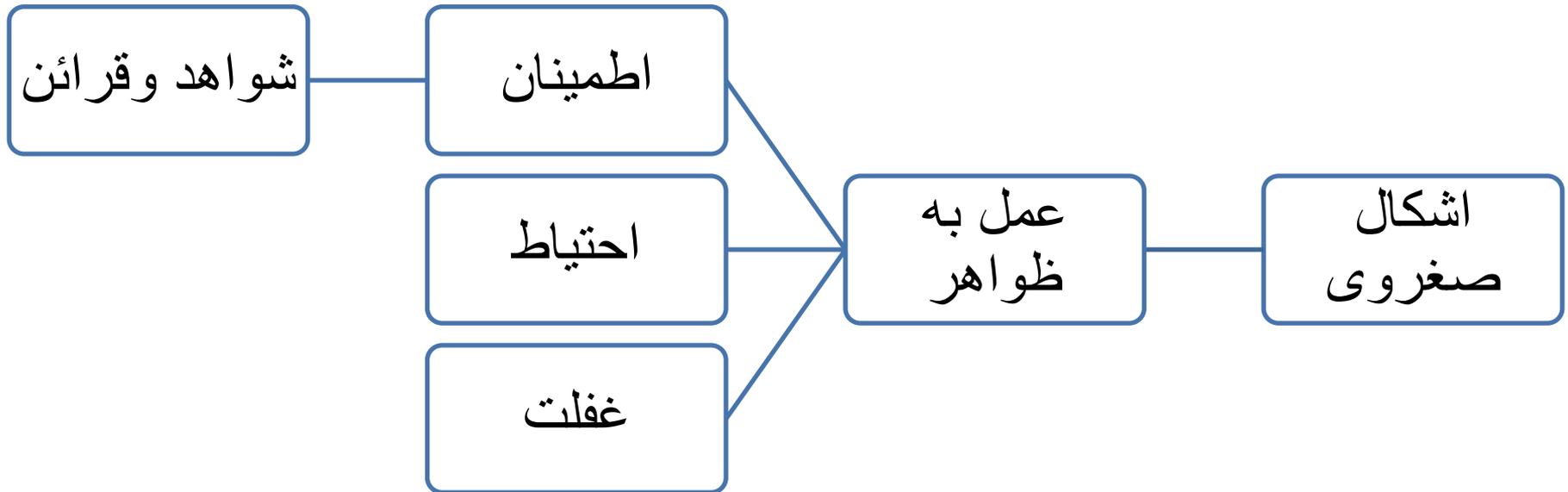
سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- در اشکال کبروی گفته اند:
- به فرض که عقلا در حوزه تکوینیات چنین سیره‌ای داشته باشند و حتی اگر از ناحیه شارع هم پذیرفته شود، نتیجه‌اش حجیت ظواهر نخواهد بود.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- در توضیح اشکال صغروی، گفته اند وقتی به رفتارهای عقلا در حوزه گفتارهای تکوینی مراجعه می‌کنیم، می‌بینیم به ظواهر گفتارها اخذ می‌کنند؛ اما این اخذ نه از این باب است که ظاهر را حجت می‌دانند، بلکه در بسیاری از موارد **شواهد و قرائنی** بر مفاد این گفته‌ها دارند که باعث می‌شود به آن مفاد اطمینان پیدا کنند؛

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- مثلاً وقتی کسی می گوید: امروز سه شنبه است و دیگران می پذیرند، نه از این باب است که این سخن او را حجت بدانند، بلکه از این باب است که شواهد فروانی مثل اطلاعاتشان درباره دیروز، روزهای گذشته، فردا و روزهای آینده دارند و با توجه به تقویم و... دارند بر اینکه امروز سه شنبه است.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- به عبارت دیگر پذیرفتنشان از باب **اطمینان** است، نه از این باب که ظاهر گفته وی یک امر ظنی است و ایشان این مقدار ظن را حجت می‌دانند و می‌پذیرند؛ مثلاً وقتی دکتر به یک مریض می‌گوید فلان غذا برای شما ضرر دارد و از آن اجتناب کن، یا شخص به کلام دکتر اطمینان پیدا می‌کند یا اگر اطمینان هم پیدا نمی‌کند، از باب **احتیاط** عمل می‌کند؛ چون به هر حال او مریض است و با توجه به کلام دکتر احتمال ضرر می‌دهد و احتیاط اقتضا می‌کند از این غذا اجتناب کند.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- در مواردی هم از باب **غفلت** یا بی‌اعتنایی به ظواهر عمل می‌کنند؛ مثلاً کسی می‌گوید هوا سرد است، عقلا هم می‌پذیرند؛ چون مطلبی نیست که برایشان اهمیت داشته باشد.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- اشکال کبروی این است که به فرض پذیریم عقلا از حجیت گفتارها به آنها عمل می‌کنند، نمی‌توانیم از این طریق حجیت ظواهر را در نظر شرع ثابت کنیم؛ چون شما می‌گویید:
- سیره عقلا بر عمل به ظواهر در حوزه تکوینیات است (صغری)
- و چون شارع این سیره را ردع نکرده‌است، (کبری)
- پس معلوم می‌شود که امضاء کرده‌است. (نتیجه)

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- اما سوال این است که دقیقاً چه چیزی را امضا کرده است؟
- واضح است که سیره عقلا در حوزه گفتارهای تکوینی را تأیید کرده است که گفته شد در این حوزه اصلاً حجیت معنا ندارد. بنابراین اصلاً این امضاء اثری نخواهد داشت.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- شهید صدر ره می‌فرمایند هر چند اشکال صغروی وارد است، اشکال کبروی اشتباه است؛ یعنی که عقلا در حوزه تکوینیات از باب اطمینان یا غفلت نه از باب حجیت، به ظواهر عمل می‌کنند؛ اما همین رفتار عقلایی با گفتارهای تکوینی پدیده‌ای را ایجاد کرده است که در ادامه به صورت غیر آگاهانه محدود به حوزه گفتارهای تکوینی نمی‌شود.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- یعنی وقتی عقلا در حوزه تکوینیات عادت کردند که ظاهر سخنان را بپذیرند، اگر یک سخنی در حوزه تشریعیات هم وارد بشود، همین عادت باعث می‌شود که آن‌ها بدون اینکه توجه کنند، ظاهر این سخن را هم بپذیرند. با اینکه ممکن است در حوزه تشریعیات آن مناشیء پذیرش سخن در حوزه تکوینیات، وجود نداشته باشد؛ یعنی نه اطمینان باشد، نه احتیاط و نه غفلت و تساهل.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- بنابراین هرچند این سیره و ارتکاز در خصوص گفتارهای مربوط به تکوینیات است، می‌تواند امور تشریحی را تحت تأثیر خود قرار بدهد و بدان جا سرایت کند. با توجه به این نکته اگر شارع نمی‌خواهد عقلا در حوزه تشریحات او این رفتار را ادامه دهند، باید جلوی ایشان را بگیرد؛ چون عقلا با توجه به عادتی که پیدا کردند، بی‌توجه به اینکه این سخن تکوینی است یا تشریحی، به ظاهرش عمل می‌کنند. و اگر ردع نکرد معلوم می‌شود که با این روش، با این فطرت ثانوی در حوزه تشریحات دینی موافق است.

سيره عقلا در باب ظواهر

- و قد يعترض على الاستدلال بالسيرة العقلائية على النهج الأول بأنه غير تام صغرى و غير مفيد كبرى، إذ العقلاء و إن كانوا لا يطالبون بالألفاظ الصريحة فى مجال بيان أغراضهم التكوينية، إلا أن هذا ليس من باب التعبد بالظهور بل على أساس نكات أخرى كيف و لا يعقل التعبد فى مجال الأغراض التكوينية و لا معنى للحجية و المنجزية و المعذرية فيها. و أمّا نكات العمل و ملاكاته فقد يكون عبارة عن حصول الاطمئنان من الظهور أحياناً بأن المتكلم ليس بناؤه على التأويل و الألغاز أو الإجمال أو حصول الغفلة العرفية عن احتمالات خلاف الظاهر أو عدم الأهمية بالغرض التكوينية بحيث

سيره عقلا در باب ظواهر

- يرتب الأثر على احتمالات خلافه المقتضية للاحتياط أو كونه على وفق الاحتياط أو إيقاع باب التراحم مثلاً بين أطراف القضية و نحو ذلك، هذا من حيث الصغرى، و أمّا من حيث الكبرى فلو سلّمت الصغرى تعقلاً و وقوعاً فأىّ فائدة في مثل هذه السيرة العقلية في مجال الأغراض التكوينية و أىّ فائدة في عدم ردع الشارع عنها فان غايته إمضاؤه في مجاله لا في مجال الأغراض التشريعية و عالم التنجيز و التعذير الذي هو المهم من هذا البحث.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- شهید صدر ره معتقدند این بیان فقط بر اساس یک مبنا نمی‌تواند جواب قانع‌کننده‌ای باشد و آن مبنای شیخ محمد حسین غروی اصفهانی ره است.
- روش اصفهانی ره در اثبات امضاء شارع نسبت به ارتکازات و سیره‌های عقلا با روش ما متفاوت است.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- ایشان می‌فرمایند:
- اگر سیره‌ای عقلا وجود داشته باشد، معلوم می‌شود شارع آن سیره را امضاء کرده است؛ چون شارع خودش یکی از عقلا، بلکه رئیس العقلا (عاقل‌ترین عاقل) است، پس اگر یک روش عقلایی وجود دارد، به طریق اولی خودِ شارع همان روش را دارد.
- ما این مبنا را در جای خودش نقد کردیم

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- شهید صدر ره می‌فرمایند اگر مبنای اصفهانی ره را بپذیریم، وقتی عقلا در حوزه تکوینیات به ظواهر اخذ می‌کنند، چون شارع یکی از عقلا بلکه رئیس العقلا است، نتیجه می‌گیریم شارع در حوزه تکوینیات اخذ به ظاهر را پذیرفته است؛ ولی فقط در حوزه تکوینیات. بنابراین حجیت در امور تشریحی را نمی‌توانیم استفاده کنیم. به همین دلیل شهید صدر ره معتقدند که باید از شکل سوم بهره بگیریم.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- حجیت (تنجیز و تعزیر) در حوز تشریعیات معنادارد. در یک تکلیف اگر حجت مطابق با واقع باشد، منجز می شود و اگر حجت مطابق با واقع نباشد، معذر خواهد بود.

سیره عقلا در خصوص امور تکوینی

- به تعبیر ایشان یک فطرت ثانویه‌ای پیدا کردند که به ظواهر عمل می‌کنند
- صاحب تعلیقه‌ی معروف بر مکاسب و کفایه.

سيره عقلا به صورت عام

- شکل دوم

سیره عقلا به صورت عام

- در این شکل باید سیره عقلا را در حوزه گفتارها با قطع نظر از اینکه مربوط به تکوینیات است یا تشریعیات بررسی کنیم اگر مراجعه کنیم، باز همان مطلب را داریم که عقلا به نحو مطلق ظواهر گفتارها اخذ می کنند؛ چه مربوط به تکوین باشد و چه مربوط به تشریح.
- این سیره عقلایی یک امر جدیدی نیست که مثلاً فقط عقلای این روزگار داشته باشند و گذشتگان نداشته باشند، بلکه همیشه بوده است. این سیره عقلایی مورد ردع شارع واقع نشده است. بنابراین شارع آن را پذیرفته است. پس می توانیم از این سیره عقلایی غیر مردوع حجیت ظهور را نتیجه بگیریم.

سیره عقلا به صورت عام

- اشکالی که در بحث قبلی مطرح شد، اینجا دیگر قابل طرح نیست. اشکال این بود که اگر شارع این را هم امضا کرده باشد، از آنجا که این سیره در حوزه امور تکوینی جاری است، اثری برای حوزه امور تشریعی ندارد؛ زیرا می‌گوییم اینجادر حوزه گفتارها به نحو مطلق با قطع نظر از اینکه این گفتار تکوینی است یا تشریعی، بحث می‌کنیم.

سیره عقلا به صورت عام

- پس وقتی شارع این سیره اعم یا می‌پذیرد و حجیت در حوزه تشریحات این سیره معنا دار است، می‌توان برای اثبات حجیت از آن استفاده کرد.
- حتی بر اساس مبنای اصفهانی ره هم در اینجا اشکال پیدا نمی‌شود؛ چون اگر بپذیریم که سیره عقلا بر عمل به ظواهر به نحو مطلق است و بگوییم شارع چون خودش یکی از عقلا است، بلکه رئیس العقلاست، به حتم همین سیره را داشته است، چون این سیره شامل تشریحات هم می‌شود، بمی‌توانیم حجیت را از آن استفاده کنیم.

سیره عقلا به صورت عام

- پس با این روش دوم هم می‌توانیم اشکال اول و اصلی را بر روش اول بدون نیاز به آن توضیحاتی که شهید صدر ره دادند، پاسخ بدهیم و هم می‌توانیم طبق مبنای اصفهانی ره پاسخگو باشیم.
- شهید صدر ره به این روش دوم اشاره نکرده و فقط روش اول و سوم را بیان کرده‌است.